

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: BREV TIL: Den Danske Skueplads FRA: Holberg, Ludvig (1753-05-17)

Citation: Holberg, Ludvig: "BREV TIL: Den Danske Skueplads FRA: Holberg, Ludvig (1753-05-17)", i *Holbergs Breve*, G. E. C. Gads Forlag, s. 189. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-001990512-X00-shoot-L001990512X000046.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Holbergs Breve

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

BREV TIL DEN DANSKE SKUEPLADS'S SKUESPILLERE
DATERET 17. MAJ 1753

Efter en afskrift fra d. 18. århundrede i det kgl. bibliotek i København (Ny kgl. samling 4to nr. 2020n). Originalen tabt ved Kristiansborgs brand 1794.

Tidligere trykt af Th. Overskou: Den danske Skueplads. II. (1856) s. 134.

Frederik V havde skænket den danske skuespillertrup en grund på Kongens Nytorv, og her rejstes da et nyt komediehus, som på festlig måde blev indviet den 18. december 1748.

Forholdene blev nu i mangt og meget forskellige fra dem, som »de ved Hans Kongl. Majests, særdeles Naade privilegerede Danske Acteurs« havde haft at kæmpe med, da de i Frederik IV's dage spillede på teatret i Grønnegade. Det officielle navn på det nylig indrettede teater var »Den danske skueplads«; men allerede kort efter indvielsen kaldtes det ofte »Den kongelige danske skueplads«. En af kongen udnævnt chef fik teatret dog først i året 1750, da Københavns overpræsident blev ansat som skuepladsens overdirektør, medens tre underdirektører udpegedes af chefen. I Holbergs sidste levetid var gehejmeråd F. O. Rappe overpræsident i København og overdirektør for den danske skueplads (se især Overskou: Danske Skueplads II, s. 75. Julius Martensens udgave af komedierne I (1897), s. 177).

Hvad Holberg havde at gøre med det genoprettede danske teater, vides der ikke meget om. I sine trykte skrifter (især i Ep. 447) taler han om de stykker, der blev spillede, om sine egne komedier, både de gamle og de ny, om skuespil af andre forfattere, der blev opførte; han fortæller om den skæbne, hans komedier »have haft paa den s. 190sildere oprettede Skueplads«, om publikums forandrede smag odsl., men meget lidt om sit eget forhold til skuepladsen og til skuespillerne. Det meste, han siger derom, er endda holdt i almindelige udtryk, som fx. at han i begyndelsen »havde haft at bestille med Skuespillenes Istandsættelse, men strax derpaa overladt Directionen til andre«; han har »udi de sidste Aar« påtaget sig »en slags Omsorg for den Danske SkuePlads«, men aldrig villet paatage sig »nogen Direction, vel vidende, at det er vanskeligere, at holde i Ave en Troupe af Acteurs, end en Krigshær, som bestaaer af mange adskildte Nationer«.

De bedste oplysninger om Holbergs personlige forhold til teatret på Kongens Nytorv får vi ved hjælp af det her aftrykte brev. Vi ser heraf, at Holbergs »Omsorg for den danske SkuePlads« bestod i, at han havde »lovet at igiennemsee Stykker, og at dømmе om deres Capacitet, som antages til at agere«. Man tør vel også slutte, at teatret jævnlig har tyet til Holberg for at få råd om skuespillenes udførelse m. m. Vi ved, at Holberg havde overledelsen af teatret under gehejmeråd Rappes bortrejse i efteråret 1752 (Holberg Aars bog 1922, s. 153). Af brevet her ses, at Holberg, også når overdirektøren ikke var på rejse, kunde optræde med chefmyndighed; det er ikke på overdirektørens vegne, han taler her, gehejmeråden nævnes kun i forbigående; nej, i eget navn siger Holberg til de genstridige skuespillere: I har at gøre, som jeg siger, og lystre I ikke, så bruger jeg magt! Afsked, fortabelse af gage, bøder m. m. er det, som Holberg stiller skuespillerne i udsigt, dersom de ikke retter sig efter hans bud.

De begivenheder, som fik Holberg til at skrive sit brev af 17. maj 1753 var følgende:

Man skulde ved teatret »udi en hast« have en ny actrice; den unge skuespillerinde Materna havde i april 1753 ladet sig overtale af en af sine elskere til at »kvittere komedien og aldrig engagere sig mere til samme«. I hendes sted blev mad. Rosenkilde s. 191engageret, efter at både gehejmeråd Rappe og Holberg havde fundet hende »bekvem«. Men før mad. Rosenkilde endnu havde debuteret, søgte en del af skuespillerpersonalet at lægge alle mulige sten i vejen for hendes fremtræden på scenen, ingenlunde af kunstneriske grunde, men, som de sagde, fordi hun på grund af utroskab var bleven dømt til at have sit ægteskab forbrudt. Holberg lod sig dog ikke blænde af disse »moraliske« grunde; han vidste godt, at de virkelige grunde var skuespillersnid, chikane, som den, der var ivrigst blandt actricerne, mad. Lund, før havde brugt mod andre skuespillerinder, når de gjorde lykke blandt tilskuerne. Også Rose, som kraftig støttede mad. Lunds protest mod mad. Rosenkildes ansættelse, havde vist, hvad han førte i sit skjold, da han gjorde modstand mod, at Reersløv blev ansat; men Rose skulde nødig tale for meget om moral, siden hans eget liv var »en Kiede af Uordentligheder«.

Holbergs brev er skrevet mindre end et år før hans død; men det gør mindst af alt indtryk af at være skrevet af »en gammel krøbling«, som han havde kaldt sig for godt to år siden (se nr. XL). Der er klang og fylde i hans røst, men det er ikke nogen skæmtefuld klang, hans ord har, ej heller klinger de som militær kommando. Han taler med alvorlig myndighed, og hans fasthed har sin grund i, at han kender sit eget værd og den autoritet, som det giver ham. Indholdet af brevet er jo dette: jeg, som har grundlagt den danske skueplads, vil ikke finde mig i, at mit værk bliver ødelagt ved nogle skuespilleres nykker. Men på ét sted i brevet er klangen anderledes; der lyder det omtrent således: jeg har ondt af mad. Rosenkilde, fordi hun er så fattig. Det er den samme tone, som Holberg talte i, da han bad ridefogden om at tage sig af degnekonen og møllerenken. Man mindes, at Holberg oprettede et enkesæde på Tersløse gård og stiftede et udstyrslegat for fattige jomfruer.

Resultatet af Holbergs brev blev, at skuespillerne lod mad. Rosenkilde få sin debut. Men det betød ingenlunde, at de havde nedlagt s. 192våbnene. Næppe havde hun på debutaftenen den 6. juni 1753 vist sig på scenen, før nogle unge herrer af parterret begyndte en sådan pibekonzert med vægterfløjter, at det var hende umuligt »at fremføre et ord, eller lade sig høre av Publicum, som, naar hun havde bleven tilladt at udføre sin Roulle, kunde, maaskee, have blevet fornøjet«. Tæppet måtte gå ned og et andet stykke spilles, hvori mad. Rosenkilde ikke havde nogen rolle.

13

Direktionen lod sig dog ikke således spille på næsen; man vidste godt, hvorledes det var gået til med demonstrationen mod mad. Rosenkilde, at det var skuespillerne, som havde »persvaderet par ten ret til at udpibe og udflygte hende av Theatrum«. Straffen blev, at teatret lukkedes i hele sommeren og først skulde åbnes i slutningen af september, og så længe fik skuespillerne ikke udbetalt nogen gage.

I august 1753 kom Holberg tilbage fra landet som en mand, der var mærket af sin sidste sygdom; han kunde ikke mere tage sig af mad. Rosenkildes sag eller tale donnens til de danske acteurs. Måske er det af den grund, at skuespillerne fik deres straffetid forkortet lidt og fik en del af deres gage udbetalt, medens mad. Rosenkilde aldrig mere kom til at vise sig på scenen; hun fik en lille stilling ved garderoben og kaldte sig senere efter sit pigenavn, mad. Ferslew. (Overskou. II, s. 137—142).

Holbergs brev er tydelig nok ikke af én støbning. Oprindeligt må det have endt med ordene om, at han ønskede, at skrivelsen skulde oplæses for truppen, og at der skulde sendes ham en kopi af den, for at den kunde forelægges kongen. Men efter at Holberg havde læst de enkelte skuespilleres udtalelser, er han bleven særlig vred over det, som Rose havde skrevet, og han har da føjet slutningen til, fra ordene: »Jeg ser ellers af nogles Betænkninger— —«. Men også stykket om mad. Rosenkilde viser, at Holberg har skudt noget ind, efter at brevet var gjort færdigt i koncept. Som stykket s. 193er nu, er det meningsløst; oprindeligt må der have stået: »Aarsagen, hvi jeg har taget mig Mad. Rosenkilde an, er af puur fornødenhed. En anden Aarsag er, at eftersom jeg har forfærdiget de fleeste Stykker osv.«. Hele det mellemliggende stykke om den medynk, Holberg har med mad. Rosenkilde, er rimeligvis føjet til, efter at han havde talt med hende og lært hendes personlige forhold nærmere at kende.

Saasom jeg staaer ferdig til at rejse paa Landet, og jeg merker, at nogle faa stridige¹ Personer af Troupen, som efter Sædvane pleje at gjøre Bevægelser², naar en ny Acteur eller Actrice skal antages, nu opponere sig imod Mad: Rosenkilde³: saa vil jeg forestille dem, huad deraf vil flyde, helst saasom bemeldte Rosenkilde saa vel af Geheime-Raadene⁴, som af mig er approberet. Ved Maternes⁵ Bortgang behøvedes udi hast en Actrice. Hvor vanskeligt det er at faae en, som er bequem dertil, have nogle Aars forgæves Arbejde viset. Om Rosenkildes Bequemhed tvivler ingen. De maae derfor betiene sig af anden Prætext, og søge at sværte hende med den hæsleste Farve; da de dog ikke kan sige hende andet paa, end at hun har været dømt til at have forbrudt Ægteskab med hendes Mand, hvilket er skeet med mange anseelige Personer, som siden leve udi agt og Ære. Motiven er derfor gandske anden end den som foregives, og den forbigange Tid har saadant viset. Saaledes, da Mr Reersløw⁶ blev antagen, søgte Rose⁷ at opvikle⁸ de andre mod ham, ligesom Mad: Lund⁹ nu gjør mod denne Rosenkilde, og ligesom hun tilforn har gjort saa vel i henseende til Jeronimij¹⁰, som den lille s. 194Bødtker¹¹, hvilken sidste nu ogsaa paadigtes hæslelige og ubevislige Historier, da deres Brøde dog ikke har været andet, end at de have været approberede af Tilskuerne.

Aarsagen, hvi jeg har taget mig Mad me Rosenkilde an, er af en puur fornødenhed. Jeg og andre have ogsaa haft Medynk med hende, endeel, efterdi hun uden Brøde engang blev forkastet¹², alene fordi hun førde Ordet for de andre, som siden opofrede hende, eendeel ogsaa, saasom hun siden har levet udi en usel Tilstand, og fortæret de 200rd, som hun arvede, hvilket viser, at hun efter mange andres Exempel ikke har søgt at nære sig ved ublue Midler¹³. Mad me Lund veed selv, hvorledes jeg tog hendes Partie, da andre taleder om hende det, som hun nu taler om Mad me Rosenkilde. Hun bør ikke gjøre mod andre, uden hvad hun vil, at andre skal gjøre mod hende, og derfor ikke afmale en, der eengang er falden, som et æreløs Menneske, for hvilken Expression de kunde for Retten tiltales paa deres egen Ære. En anden Aarsag er, at eftersom jeg har forferdiget de fleeste Stykker, som spilles, og endnu har i Beredskab henvend 8, som jeg enten selv, eller ved andre har ladet gjøre uden Comædien til Bekostning, som forhen er skeet¹⁴, saa kan jeg ikke see¹⁵, at de blive ved Actionen fordervede.

Suiten af denne Opsætsighed er, at Comædien aldrig kand komme i Stand, hvis man skal dependere af to eller tre Personers Capricer, som hverken vil have beqvemme Personer, eller som kan dømme om deres Bequemhed.

Dette beder jeg, at maae blive oplæst for truppen, og en Copie mig derfor gives, som jeg kan fremlegge s. 195paa højere Stæder, for at vise, hvorfore Comcedien trues med Decadence; og hvi ingen hverken vil eller kan paatage sig dens Direction.

Jeg seer ellers af nogles Betænkninger, at ingen er haardere end Roses. Intet er forargeligere end at høre en Person, hvis Levnet er en Kiede af Uordentligheder, at catechisere. Alt hvad han har skrevet om Mad me Rosenkilde, undtagen det, som hun selv tilstaaer, er ublue og usandfærdigt, saavel om hendes Opførsel, som Helbrede¹⁶, hvilket ansees af tvende brave Chirurgers Wederkamps og Hendrichsens¹⁷ Attester, saa at han har fortient saavel for denne hans grove Calumnies, som for anden Opførsel at removes; men denne gang kan slippe med Mulct, og Løfte om Levnets Forbedring.

Det kan ellers være mig ligemeget, om der bliver Comcedie eller ej; thi jeg kommer der kun gandske sielden. Jeg seer dog ikke gjerne, at den skulde falde, efterdi jeg er første Stifter deraf, og efterdi jeg har lovet at igiennemsee Stykker, og at dømme om deres Capacitet, som antages til at agere.

Kiøbenhavn d. 17 Maj 1753.

L. Holberg.

s. 196

s. 197

s. 198